

800
Scipio

B. Jo: de Villalaz. a. 12. de Julio. 1556

Jo: de Villalaz

Fragment of text from a previous page, partially obscured by a tape repair.

Fragment of text from a previous page, partially obscured by a tape repair.

Fragment of text from a previous page, partially obscured by a tape repair.

Fragment of text from a previous page, partially obscured by a tape repair.

Handwritten numbers and a vertical line, possibly a list or index.

FVNDAMEN TVM LOGI-

C A E.

*

IN TERMINORVM CO-
gnitionem introductio Iodoci Clichtouei
Neoportuens, cum Ioannis Cæsarij com-
mentarijs.

VIRTYE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
1544.

I O. C A E S A R I I

I V L I A C E N S I S A D S E R

V A T I V M A E D I C O L

L I V M E P I

S T O L A ,

*

QUOTIES in mentem uenit pristinae nostrae consuetudinis ac familiaritatis. Scruiati charissime, praecipue uero illius, quod tum de literarum atque artium institutione sermones ultro citroque sepius conferre solebamus: et quam molestum nunc sit atque tediosum, non modo quasdam artes dediscere (si tamen artes dici merentur) uerum multo difficilius, atque molestius, eas alijs adhuc tradere, atque docere: non possum non uehementi uecordia affici ad docendum diutius: praesertim quod in his nullum tandem modum uel conijcere liceat. Coepi ego aliquando pro institutione artis Grammaticae elegantissimum Nicolai Perotti opusculum scholasticis meis exhibere, in quo etiam nonnulli citissime instituti sunt ac profecerunt: sed parum (fateor) id nobis tentasse profuit. Quin uero et nihil quoque aut parum prodesse uideo ipsis pueris, tametsi mille nunc huiusce rei opuscula extent, et quidem praeclearissima, ex quorum tunc unoquoque plus ipsi proficerent in uno anno, quam nunc in tribus, aut certe decem, ex Alexandri Galli ineptis atque superfluis uersibus. At haec quidem de institutione Grammaticae. De Logica autem (ut interim de alijs disciplinis taceam) quem-

CAESARIUS AEDICOLLIO

admodum nunc ipsa quoque doceatur, quis est etiam paulo limatius edoctus, qui non huiusmodi rem derideat? nisi quis tam obstinata fronte malit eam defendere, quam in ea ipsa denuo institui, ne ob id iam nihil antea didicisse uideatur. Sunt tamen & inter nostrates quoque, qui nihilominus aperte etiam aliam instituendi uiam in hac ipsa agrediuntur. Inter eos autem qui id ipsum iandudum facere tentauerunt, præcipuus est Iacobus Faber Stapulensis, uir equidem doctissimus, qui quantum in ipsa Logica Aristotelis non modo dignis quibusdam annotationibus illustranda, uerum etiam & castiganda, & a corruptione uindicanda elaborauerit, ipsa eius opera planè indicant, atque ostendunt. Extant præterea pulcherrimæ Introductiones eiusdem in Dialecticam cum elegantissimis commentarijs Iodoci Clichtouei, cuius nos nunc quendam libellum titulo & inscriptione de cognitione terminorum, Introductorium in Logicam, nostro more breuibus quibusdam commentarijs elucidare curauimus, quæ & tibi iam nunc, mi Seruati, recognoscenda destino. Et utinam tam bene, quam libenter aliquid scribere pro recta institutione doctrinarum possemus. Tu itaque si ea uel

mediocriter probas, ad maiora fortassis nos incitabis, uel talia, uel similia

conscribere. Vale. ex Da-

uentria, Idibus

Nouëbris,

IODO

I O D O C V S

CLICHTOVEVS NEO-

portuensis adolescentibus bonarum artium studiosis.

IRADIT Aristoteles in physicis, omnem rem naturalem quantitate determinatam esse, ut neque in immensum excrecere possit, neque quantulumcunque decrescere, sed maximo ac minimo certis quidem limitibus definitam subsistere. Sic & cuique scientiæ sui sunt fines, ultra quos, citraque non progreditur, utpote maximum quod considerat, & minimum. Quod ipsa Grammatica satis ostendit, cuius maximum est Oratio Latina. Nam maius quicquam oratione non differit: eius uero minimum est Litera, cum minus literis illa non tradat. Et quemadmodum natura exiguae molis rem primo producit, quam paulatim maiorem reddit, quousque perfectum affecuta fuerit incrementum: ita sanè omnis disciplina naturæ æmula à minimis in ea suum sumit exordium, & deinde ad maiora sensim procedit, ut Grammatica à literis prima iacit fundamenta, & demum ad orationis contextum perducit. Logicæ autem minima, Termini sunt & Dictiones, citra quæ dialecticus resolutio- nem non molitur. Non enim in literas diducit aut syllabas,

bas, neq; de eis pertractat. Quocirca operæpretiū
ac utile mihi uisum est, nonnulla de Terminis breui
usculā introductiōe perstringere, quæ prægustata
ad apertiorē Logicæ intelligētiā uia parent, ac adia-
tū. Hoc itaq; opusculū Iuuenes bonarū artū aman-
tissimi, uestre utilitatis habita ratione, duntaxat
emissum benigni suscipite, & ex ipso uel rudē ter-
minorum descriptionem cognoscite, atq; Valete.

FORMVLA DIVISIONIS EO-
rum quæ in hoc libello continentur.

Terminus	Absolutus
Rei	Communis
Propositionis.	Singularis.
Terminus propositionis	Communis
Vocalis	Primæ intentionis
Scriptus	Secundæ intentionis
Mentalis.	Logicus
Vocalis	Non logicus.
Vniuocus	Logicus
Aequiuocus.	Diuisio
Vniuocus	Diuisum.
Categorematicus	Membra diuidentia
Mistus.	Definitio
Categorematicus	Definitum.
Materialis	Argumentatio
Personalis.	Antecedens
Personalis	Consequens
Complexus	Maiores
Incomplexus.	Minor
Incomplexus	Concedere
Absolutus	Negare
Connotatiuus.	Distingere.

TER

IN
TERMINORVM

COGNITIONEM IN-
troductio Iodoci Clichtouei Neo-
portuensis, cum familiari
Ioannis Casarij de
clarati-
one.

ERMINVS est, quod aliquid
claudit, & terminat.

Terminus rei, est cuiuslibet rei
finis ac ultimum.

Terminus propositionis, est pro-
positionis extremum.

INTRODVCTIO hæc (ut & aliæ plerūq; fa-
cere solēt) tria continet. Primò Diuisiones ipsius termini,
cuius principaliter hic iā cōsideratio agitur. Deinde De-
finitiones eorū, quæ in diuisionis formula ponūtur. Ter-
tiò, Regulas quasdam perpulchras & utiles. Primò itaq;
diuiditur terminus in terminū rei, & in terminū proposi-
tionis. Verū quia hic libellus ad Logicam introductorius
est, sub cuius cōsideratiōe & Propositio cadit, solū de ter-
mino Propositionis fit prosecutio, relicto interim termino
Rei: nam eius cōsideratio potius ad Geometriā pertinet.
Igitur statim post primā diuisionē, quæ sūt ipsius Termini
generaliter accepti, subsequitur diuisio termini Propo-
sitionis, qui triplex est, ut ex ipsa diuisionis formula clarē
intueri licet. Deinde mox quoq; subsequitur continuē di-
uisio

FVNDAMENTVM

Terminus.

Punctum.
Linea.
Superficies.

uisio termini vocalis, cuius quidē diuisio hic potius subiūgitur: quod eo in Logica tradenda frequentius utamur, sub quo tamen cetera membra terminum Propositionis condiuentia continentur. Atque ita deinceps suo ordine usque ad ultimum paragraphum. Interim autem sciendum, quod quamuis diuisione facta alterum tantum membrorum subdividatur: reliqua tamen membra condiuentia in plerisque diuisionibus intelligenda sunt consimiliter posse diuidi: ut terminus Scriptus, & terminus Mentalis, eodem quoque modo diuidi debent, quo Vocalis diuiditur. Et terminus Cōplexus sicut terminus Incomplexus: & rursus terminus Cōnotatiuus sicut terminus Absolutus, & ita in alijs. Post ultimum autem paragraphum propriē non est diuisio alicuius, utpote termini Logici, sed numeratio duntaxat quorundam terminorum Logicorum: eorum uidelicet, qui ad aliquantulum Diuisionis, Definitionis, & Argumentationis (quæ tria in Logica præcipuē traduntur) cognitione sunt necessarij. His ita dispositis & declaratis, consequenter ea omnia, quæ prius diuisa sunt, seruato eodem prorsus ordine, propria quæque definitione declarantur. Et primò quidem Terminus communiter acceptus definitur, quod est ens aliquid claudens & terminans: ut exempli gratia, sit datum lignum quodlibet, eius longitudo clauditur puncto: Nam Punctū est longitudinis extremum, eius uerò latitudo Linea, & profunditas Superficies, ultra quas quidem tres dimensiones, nulla alia in rebus dimensio reperitur. Sed hæc exactius ex Geometria cognoscuntur. Rursum sit data propositio, Homo est animal: huius propositionis Ho-

mo atq;

LOGICAE.

9

mo atq; Animal termini sunt, quod eam claudant ac terminent. Sciendum sanè hic quoq; est, quod in definitione termini communiter accepti Ens transcendenter accipitur tam pro eo quod in anima est, quam pro eo, quod est extra animam. Quod enim non est Ens, nusquam est: & quod nusquam est, nec Ens quidem est. Deinde in definitione termini Rei, Cuiuslibet, non uniuersaliter, sed particulariter accipi debet, per regulam, Signa uniuersaliter in definitionibus posita, particulariter accipiuntur. Et hic iam Res, non communiter seu transcendenter accipitur pro ente, sed propriē pro eo quod non est signum. Quid autem sit Signum, & quemodum à re differat, postea latius dicemus. Finis item & vltimum non accipiuntur hic pro eo solum, in quod aliquid desinit, & terminatur: sed indifferenter pro eo, à quo aliquid incipit, uel in quod aliquid desinit.

Regula.

Propositio, est oratio indicatiua, uerum uel falsum significans.

Oratio Indicatiua est, quæ ex uerbo indicatiuo constituitur.

Extremum, est Subiectum uel Prædicatum.

Subiectum, est extremum propositionis, copulam uerbale præcedens. Prædicatū uerò, sequens.

Copula uerbalis, est uerbum substantiuum, propositionis extrema copulans.

Q V I A uerò superius, definitus est terminus propositionis, esse propositionis extremū: ideo ne ex ignotis data esse termini definitio uideatur, quid sit Propositio, & quid Extremum continuē subiungitur. De Propositione

a s

exempl

exemplum, ut Homo est animal: nam est oratio indicatiua uerum uel falsum significans: significat enim uerum, & perinde ac res se habet. Similiter, Homo est lapis: est quidem Propositio, sed falsa: nam significat falsum, & aliter quam res se habet. Vnde ex predictis talis colligi potest propositionis diuisio: Propositionum hæc quidem Vera est, hæc autem Falsa. At huius diuisionis membra posterius exactius declarabuntur. Deinde definitur extremum propositionis, quod est Subiectum propositionis uel Prædicatum: ut in hac propositione Homo est animal: Homo extremum est illius propositionis, quia Subiectum eius copulam uerbalem præcedens: Animal etiam est extremum, quia eiusdem propositionis Prædicatum, sequitur enim copulam uerbalem. Copula autem uerbalis est (ut postea quoque definitur) uerbum substantiuum propositionis, extrema connectens ac copulans. Quæ quidem copula si interdum cum ipso prædicato in uerbo aliquo includitur, illud statim resoluendum est in suum participium, & uerbum substantiuum: ut, Currit, id est, est currens: Amo, id est, sum amans: per Regulam, Ad propositionem implicitam ne respondeas, priusquam explicueris illam. Sic propositio, Homo currit, resoluitur, homo est currens. Est præterea hic notandum, quod nihil refert, neque etiam contra subiecti & prædicati prius datas definitiones esse debet, si nonnunquam inueniantur apud bonos autores subiectum & prædicatum in propositionibus transposita, dummodo solum sit transpositio uocum, non etiam intelligentie: ut esto, semper intelligatur homo subiectus terminus, & animal prædicatus, hæc omnes una eademque propositio

propositio erunt, homo est animal, animal est homo: item homo animal est, animal homo est: item, est homo animal, est animal homo. Verum si intelligentia mutetur, mutabitur quoque & oratio, & proinde tales orationes non una eademque propositio erunt, sed diuersæ. Nam alia item & alia intelligentia est huius orationis, Homo est animal, & huius, Animal est homo, si homo in una subiectus terminus est, atque intelligitur, in altera uero prædicatus. Atque hoc etiam est quod uult Aristoteles in Peri hermenias, Nomina (inquit) & uerba transposita idem significant.

Terminus Vocalis, est terminus qui ore proferatur. Scriptus, qui scribitur. Mentalis uero, qui mente concipitur.

RECTE quidem à Dialecticis termini appellantur prædicatum & subiectum, hoc est, simplices uoces & dictiones, ea scilicet ratione, qua id superius iam sæpius declaratum est. Quamquam Aristoteles & Boëthius aliam huius rei rationem assignant. Aristoteles quippe ita terminum definit, Terminum autem uoco, in quæ resoluitur propositio, ut Prædicatum, et id de quo prædicatur, id est, Subiectum. Nam subiectum dicitur, quod prædicati suscipit dictionem: prædicatum uero, quod dicitur de subiecto. Boëthius autem sic definit terminos, Termini dicuntur, quod in eos postrema sit resolutio. Veruntamen hæc nihil à se discrepant. Siquidem eadem uia est, & compositionis & resolutionis. Vnde quod superius in textu dictum est, terminus est extremum propositionis, compositionem respicit: quod uero ab alijs aliter dicitur ad resolutionem pertinet: atque ita parum distare uideatur

Termini uocalis
bulo abutitur
Grammatistæ.

detur si sic, uel sic dicamus. Sed hic nunc culpandi ueniunt quidam Grammatistæ, qui cum Grammaticam tradunt, ipsas dictiones siue alioqui Vocabula, siue Voces appelles, Terminos ubique uocant: dicunt atque clament, Est elegans terminus. Item libellus quidam apud illos circumfertur, qui inscribitur de Eleganti terminorum: sed quàm ridiculè & absurdè dicant, ipsi uiderint. Nos iam exëpla applicemus, ut quis terminus in Logica uocalis dicatur, & quis scriptus, & quis mentalis, planè intelligatur. Hoc autem melius fortasse fiet, si prius triplicem quoq; propositionem esse secundum eandem distinctionem annotauerimus, utpote aliam esse propositionem uocalem, aliam scriptam, aliam mentalem. Vocalis quidem propositio est, quæ ab ore profertur. Scripta, quæ scribitur uel in membrana, uel in papyro, uel alia aliqua materia. Mentalis uerò, quæ in mente continetur atq; concipitur. Ita iam huius propositionis, Homo est animal: homo & animal sunt termini uocales, si ipsa propositio ore depromitur: si uerò scripta tantum est, & ipsi termini, homo scilicet & animal, scripti termini appellantur. Quod si hæc eadem propositio in mente solum conscribitur, eius quoq; termini mentales termini rectè appellantur. Et uocalibus terminis siue etiam propositionibus uocalibus utuntur, qui Logicam alijs tradunt. Qui uerò secum disputando eam inuenerunt, usi sunt terminis ac propositionibus mentalibus. Qui demum eam literis mandauerunt, ut scilicet non sibi solum, sed posteris etiam consulerent ac prouiderent, usi iam sunt & terminis & propositionibus scriptis.

Termini

Terminus Vniuocus est, qui unica ratione significationeque sua significata significat.

Aequiuocus, qui diuersis. Aequiuocus, Homonymus, idem.

HOMO si ad unum quemlibet uiuum hominè refertur, terminus est uniuocus: nam omnes homines, hoc est illa sua significata unica ratione significationeque significat. Neque uerò ista dictio, Significata, hic designat significationum pluralitatem, sed rerum significatarum multitudinem: imo in Logica qualibet inferiora ad superius comparata, sunt atque dicuntur ipsius superioris significata. Idem autem terminus Homo, si ad hominè alium quidem uiuum, alium autem pictum refertur, terminus est æquiuocus. Nam non unica ratione illos significat, sed diuersis significationibus, & conceptibus. Neque inconueniens putetur, eundem terminum nunc quidem uniuocum, nunc uerò æquiuocum dici. Siqui tamen illud sit non uno respectu, sed diuersis, id est, respectu diuersorum. Deinde subiungitur interpretatio Aequiuoci, cum dicitur, Aequiuocus, Homonymus, idem: nam idem sunt, sed hoc Graecum est, illud uerò Latinum. At de Vniuocis & Aequiuocis satis superque dictum sit: quod eorum determinatio exactius ex Aristotelis decem predicamentis haberi possit, atque etiam exigatur.

Terminus Categorematicus est, qui aliquid significat, & syncategorema non includit.

Significare, est præter seipsum intellectui quicquam repræsentare.

Terminus Categorematicus, Terminus significatiuus, Categorema, idem.

Termini

Term. Mistus.
Syncategore-
ma.

Terminus Mistus est, qui terminum categorematicum simul & syncategorema includit.

Syncategorema est, quod per se nihil significat, alijs tamen dictionibus in oratione adiungitur.

Syncategorema, Consignificatiuum idem.

QVI nouissimè Logicam tradere cœperunt, utpote post Aristotelem & Theophrastum Græcos, & Varonem & Boethium Latinos, ad tantas obliquitates & obscuritates delapsi sunt, omissa interim recta & pulchra intelligentia eorum scilicet, quæ in Logica ab illis antiquitus tradita sunt, ut si nunc alius etiam Oedipus adesset, uix tamen eos ex huiusmodi tenebris eripere posset. Verum hic prolapsus non nisi ex quibusdam syncategorematicis (ut omnium doctorum uirorum certa opinio est) ortus est, atque effluxit. Quia ergo nostris (proh) seculis Logica traditur non nisi per hæc syncategoremata, consultè nobiscum hi actum est, ut de ipsis quoque Categorematicis & ex syncategoremate mistis terminis differatur: non quidem quòd utilitatem aliquam in se habeant, sed quòd quicquid ipsi (qui hæc introducunt & tractant) de his sentiunt, nos etiam non ignorare omnino credant. At satis tamen fuerit hæc ipsa uel in transitu uidisse. Itaque quid sit terminus categorematicus apertè in textu docetur, atque declaratur. Et nota quòd non fit diuisio huiusmodi termini in terminum syncategorematicum: quòd purum syncategorema terminus, id est extremum propositionis esse non possit. Rectè ergo diuisio facta est, in terminum categorematicum, & in terminum mistum. Mistus autem terminus dicitur,

dicitur, quòd includat in se categorema cum syncategoremate, ut est terminus Nihil, quod ualet nullum ens: item Aliquid, id est, aliqua res, & quædam aduerbia, talia sunt, ut Semper, Vbiq, Hic, Illic, & cætera. Exemplum de termino Categorematico, ut Homo. Nam est terminus alienius rei significatiuus, non includens syncategorema. Exemplum de syncategoremate, ut Omnis, Nullus, & pleraque aduerbia, ut aduerbia negandi, affirmandi, & uocandi, & coniunctiones omnes, & prepositiones, & interiectiones. Quia uerò in definitione termini categorematici ponebatur hoc uerbum Significat: eius mox definitionem, quod est significare, subiungit, dicens, Significare Significare, est præter seipsum intellectui quicquam representare. Et Quicquam hic indifferenter accipitur, secundum numerum, pro eo quod est, aliquid, uel aliqua, per regulam, In Regulæ. definitionibus uocabula indifferenter secundum numerum intelliguntur: & item alia regula, Verba in definitionibus non actum, sed aptitudinem important. Additur præterea in ipsa definitione, Præter seipsum, propter uoces non significatiuas, ut, ba, ba, bass, quæ nihil aliud præter seipsas significant, atque ideo non dicuntur significare, nisi tamen seipsum aliquis terminus ex impositione significaret, ut hæc dictio Vox, quæ seipsam solum representat, & tamen significat, quia ex impositione illud importat. Subiungitur deinde interpretatio tam terminum categorematici, quam ipsius syncategorematis. Nam idem sunt terminus Categorematicus & Categorema. Idem quoque sunt Syncategorema & Consignificatiuum.

Terminus Materialis est, qui pro sola uoce, cum

eam ex impositione non significet, accipitur. Terminus materialis, Terminus materialiter acceptus, idem.

Terminus personalis est, qui pro re ipsa, quam ex impositione designat, sumitur. Terminus personalis, Terminus personaliter acceptus, Terminus significatiue acceptus, idem.

OMNIS terminus siue dictio accipitur aut Materialiter, id est, pro sola uoce, in qua scilicet pronuntiatur: aut Personaliter, id est, significatiue pro re ipsa. Exemplum de termino materiali, ut in hac propositione, Homo est nomen tertiæ declinationis: terminus Homo materialiter accipitur, utpote solum pro uoce: nam uox ipsa Homo, secundum quam profertur, est tertiæ declinationis, non etiam ipsa res per uocem significata. Exemplum de termino personali, ut in hac propositione, Homo ambulat: Homo pro re ipsa, quam ex impositione significat, accipitur: non autem pro uoce, quod uox minime ambulare possit. Sed & hac alibi exactius declarabuntur. Quod autem interponitur in definitione termini materialis, quod est cum eam ex impositione non significet: tantum ualeat, ac si diceretur: Sunt quidam tamen termini, qui & ipsam etiam uocem significant, & pro uoce accipiuntur, cum pronuntiantur: non tamen materialiter tunc, sed personaliter accipi debent, quod eam ex uoluntate & placito primi instituentis significare sint impositi: ut subiecta harum propositionum, Omnis uox ore profertur, Omnis sonus auribus percipitur. Veruntamen nihil prohibet huiusmodi quoque terminos materialiter accipi posse, ut in hac

hac propositione, Vox est generis foemini: Vox, non pro re ipsa, quæ & uox est, & nihil aliud nisi uox, accipitur: sed pro sola & mera & nuda uoce, secundum scilicet pronuntiationem. Atque ideo si hæc particula Cum eam ex impositione non significet, non fuisset adiecta, nihilo tamen minus definitio fuisset bona, atque integra, per illam particulam, pro sola uoce: sed credo ego eam adiectam propter Sophistarum cauillos. Est etiam hic illud quoque notandum, quod in definitione termini personalis ista dictio Res, generaliter accipiat pro ente, prout etiam extendat se ad signa, ut in hac propositione, Species prædicatur de pluribus differetibus numero: ibi Species significatiue, id est, personaliter, accipitur, non quidem pro rebus, sed pro signis, de quibus postea etiam exactius disputabimus.

Terminus Incomplexus est simplex terminus, & ex pluribus dictionibus minime constitutus.

Complexus uero, qui ex multis constituitur dictionibus.

HIC iam illud solum aduertendum est, quod dictiones compositæ figuræ tametsi ex pluribus dictionibus constare uideantur, non tamen dici debent termini complexi, sed termini incomplexi. Et propterea in definitione termini complexi, illud subintelligi debet, Ex multis, scilicet dictionibus non facientibus unum uocabulum, aut integram dictionem. Exemplum de termino incomplexo, ut Homo, item leo, item currit, &c. horum enim quodlibet, dictio est simplex. Exemplum de termino complexo, ut Homo albus, & una quælibet oratio, seu ex adiectiuo & substantiuo, seu ex nominatiuo & uerbo, seu ex relatiuo & antecedente,

cedente, siue utcumq; aliàs ex dictione regente & dictione recta constituta.

Terminus Absolutus est, qui solum illud, pro quo in propositione supponit, significat.

Connotatiuus autem, qui ultra id ipsum aliud importat. Et hic præterea Concretum dicitur, & Denominatiuum. Substantiuum autem ei uoce & significato respondens, Abstractum eius est & Denominans.

QV ANQ V A M hic locus paulò obscurior esse uidetur, quàm hæc introductio exigat, eo quòd nihil adhuc de Suppositione dictum sit: potest tamen interpres ipse, & qui huc libellum declarandum suscipit, facillimè enodare etià per sola exempla, quid sibi uelint hæ definitiones: in quarum prima dicitur, Terminus absolutus est, qui solum id pro quo in propositione supponit, significat. Sit ergo propositio, Homo est albus: Homo, terminus est absolutus, quia solum illud significat pro quo in ipsa propositione supponit: Supponit autem pro omnibus hominibus disiunctiue, hoc est, uel pro isto, uel illo, uel alio ullo. Sit item alia propositio, Album currit, album terminus est connotatiuus, quia ultra id ipsum, pro quo in propositione supponit, aliud importat: supponit enim pro re alba, hoc est, pro re aliqua subiecta, & insuper importat albedinem. Nam sensus est, Album currit: id est, alba res currit, uel res habens in se albedinem, uel res albedine affecta currit. Terminus autem pro illo in propositione supponit, de quo uerificatur mediante copula sue propositionis: id est, quando mediante eadè copula, uerificatur de pronomine, eam rem pro qua supponit

supponit demonstrante, ut in hac propositione, Homo est animal: iste terminus Homo, supponit pro Petro, uel alio aliquo huiusmodi homine particulari, quia eo ipso demonstrato, uerum est dicere, Hoc est homo. Similiter & iste terminus Animal, supponit pro eodem Petro, quia eo ipso demonstrato, uerum etiam est dicere, Hoc est animal. Itaque terminus connotatiuus supponit pro subiecto, in quo est accidens, & ultra id adhuc significat ipsum accidens, quod in illo est subiecto, & explicatur per nomen abstractum. Vnde hic notandum, quòd nomina Abstracta, Concretum. Abstractum. & nomina Concreta, uocabula sunt nudius tertius nata, hoc est, à non multo tempore usurpari coepta, loco quorum qui syncerius in Logica loquantur, dicerent potius Denominantia & Denominatiua: & hæc in Grammatica appellantur Adiectiua atque Substantiua. Quid autem sit Denominatiuum, & quid Denominans alio in loco, hoc est, ubi de decem prædicamentis tractatur, exactior solet esse inquisitio: Nos igitur hic supersedeamus. Dicitur postremò in textu, Substantiuum autem ei & uoce & significato respondens, quod talem intelligentiam habet, Substantiuum nomen tunc Adiectiuo uoce respondet, quando cum eo conuenit in principio, & differt in fine, ut fortis & fortitudo. Significato tunc quoque respondet, quando idem per adiectiuum importatur, quod substantiuum significat. Sic ergo Virtus, & Virtuosus, non sunt propriè concretum & abstractum, siue denominans & denominatiuum, quòd alterum non conuenit cum altero in significato: Non enim Virtuosus Latine dicitur, sed illius loco nunc dicimus Studiosus. Estq; Studiosus qui virtus.

uirtutibus operam impendit, uirtutibusq; præditus est. Neque tamen Virtus & Studiosus concretum & abstractum, siue denominans & denominatiuum dici debent, quòd alterum non conuenit cum altero in principio, & differt ab eodẽ in fine, licet significato quodam modo respondeant. Vnde & illud breuiter notandum hic est, quòd triplicia sunt nomina concreta & abstracta, siue denominantia & denominatiua, scilicet uoce tantum, significatione tantum, uoce pariter & significatione, & hæc propriè talia dicuntur. Sed de his alibi latius.

Terminus Communis est, qui natus est prædicari de pluribus.

Prædicari, est uerè & affirmatiuè de aliquo enūtiari. Terminus Communis, Vniuersale, Prædicabile, idem.

Terminus Singularis est, qui de pluribus prædicari non potest. Terminus Singularis, Terminus Discretus, Singulare, Indiuiduum, idem.

Q V A ratione in Logica termini dicti sint, superius sepe declaratum est. Sunt autem duplices, alij quidẽ Communes, alij uerò Singulares siue Discreti. Quid uerò sit terminus tam communis quàm singularis, ex textu faciliè haberi potest. Verùm tamen sciendum est, quòd hic definitur terminus Communis nomine & res id est, qui habet rationem significandi communem, & præter id plures res significatas: ut, Homo, Animal, Lapis: propterea neq; Sol, neq; Luna hic termini communes appellari possunt, quòd non habeant plures res significatas, de quibus prædicari possint, quanquàm habent rationem significandi communem.

nem. Huiusmodi ergo termini medij quodam modo sunt inter terminum Propriè communem, hoc est, re & ratione communem: & terminum Singularem: cum uocẽ quidẽ habeant communẽ, rem unicam & singularem. Exemplum de termino communi, ut Homo: nam de pluribus prædicari potest: ut, Socrates est homo, Plato est homo, & ita de alijs. Neq; uerò hic Prædicari latè communiter uè accipitur, prout idem sit, quod esse prædicatum in quacunq; propositione siue uera, siue falsa, siue affirmatiua, siue negatiua, sed propriè & simpliciter, prout idem sit quod esse prædicatum in propositione uera & affirmatiua, ut hic, Homo est animal. Quòd si quis hic obijciat, terminum singularem de pluribus quoq; prædicari posse, ergo ineptissimam esse diuisionem superius factam. Quòd termini alij communes sint, alij singulares: rursumq; definitionem termini singularis esse falsam, qua dicitur, Terminus singularis est, qui de pluribus prædicari non potest. Respondebimus ipsam diuisionem neq; ineptam esse, neq; quoq; definitionem esse falsam: sed illud subintelligi in definitione termini singularis, Terminus singularis est, qui de pluribus prædicari non potest. De pluribus subaudi, supponentibus quidẽ pro diuersis. Vnde hic terminus singularis non prædicatur de pluribus, Homo est Socrates: item, Animal est Socrates: item, Substantia est Socrates: quia Homo, Animal, Substantia, hic pro eodem accipiuntur atq; supponunt. Rursum obijciat forsitan nobis aliquis, quòd adhuc poterit de pluribus, & ijs quidẽ diuersis prædicari terminus singularis: ut, demonstrato uno aliquo homine, dicere possumus, Hoc est Petrus, & alio

alio item homine, Hoc est Petrus, item & alio similiter dicere possumus, Hoc est Petrus: ergo definitio data erit falsa. Dicimus quòd hoc quoties fit, fit non uniuocè, id est, non secundum eandem rationem: sed æquiuocè, id est, diuersis conceptibus. Et per hoc terminus singularis partim conuenit cum illis nominibus, Sol, Luna, Mundus, de quibus paulò superius disputatum est: & partim disconuenit, quòd res quidem significatas interdum plures habeat, de quarum pronomine demonstrante eas toties prædicari possit, quoties rationem significandi communem non habeat. Quod utrumque tamen, ut suprà ostensum est, requiritur ad hoc, ut aliquis terminus propriè & simpliciter dicatur communis. Breuiter autem quod in Grammatica dicitur nomen Appellatiuum, id in Logica uocatur Terminus communis. Et quod in Grammatica nomen est Proprium, id in Logica est terminus singularis.

Terminus Primæ intentionis est, qui significat res quæ non sunt signa. Terminus primæ intentionis, Terminus primæ impositionis, Terminus primæ intentionaliter sumptus, idem.

Terminus Secundæ intentionis est, qui solum signa significat.

Signa, signa doctrinalia. Terminus secundæ intentionis, Terminus secundæ impositionis, Terminus secundæ intentionaliter acceptus, idem.

Signum. Signū est, quod præter seipsum alicuius est significatiuum. Quod quidē si res sit, quæ neq; *Sig. reale.* est uox, neq; scriptura, neq; cōceptus, Signū Reale dicitur.

dicitur. Si uerò tale signum terminus est, aut ex terminis compositum, & ad doctrinam accommodatum, Signum est Doctrinale.

Doctrinale.

Vox, Scriptura, Conceptus.

BEATVS Augustinus in primo de doctrina Christiana libro talem ponit disciplinarum distinctionem, Omnis (inquit) doctrina, aut est rerum, aut signorum. Et paulo post: Res per signa discuntur. & item post pauca, Omne (inquit) signum aliqua res est. Quod enim nulla res est, omnino nihil est. Non autem omnino res etiam signum est. Atque ita patet, nonnihil differentie esse inter Res & Signa, de qua quidem superius quoque breuiter tetigimus. Miror itaque, (liceat quæso paululum hic nunc euagari) miror inquam quorundam stolidam proteruitatem, qui Logicam non de signis, sed de rebus speculationem habere credunt. Et si hoc de Logica credunt, quare id etiam de Grammatica & Rhetorica non sentiant, magis admiror. Siquidem hæ tres discipline in sermonem totæ uerunt. Quòd si hoc quoq; & de Grammatica & Rhetorica sentiunt ac credunt, dicant ergo nunc rogo, quam disciplinam signorum uelint? Quòd si nullam dederint, ergo Augustini disciplinarum distinctio erit profectò ineptissima. Quòd si idcirco Logicam de rebus speculari principaliter contendunt, quia ab eo quòd res est, uel non est (ut Aristoteles ait) oratio uera dicitur, uel falsa: Mira res est, uel potius ridicula. Non enim hi uident, uel planè in totum cæcutiunt, nullum fermè exemplum ab Aristotele in Logica adduci, quod non sit uel ex literis non significatiuis constatum, ad denotandam latam
b 4 illius

illius discipline communitatem, per indifferentem applicationem ad alias disciplinas: uel non sit ex alterius cuiuspiam discipline uocabulis constructum. Quid ergo restat, nisi ut dicant, Logicam de omnibus principaliter rebus considerare, uel omnino de nulla, & per hoc esse doctrinam signorum, quod necesse est concedant, nisi quia etiam signum res aliqua est, ideo neque signorum disciplinam esse. Sed nos iam superius, quæ esset differentia inter res & signa, satis (ut arbitror) explanauimus. Hucusque uagatum est, nunc ergo ad institutum reuertamur. Quia igitur res quidem semper significatur, signum autem non semper, sed aliquando: & ut dictum est, omne signum res quoquo modo est, fit ut alius sit Terminus primæ intentionis, qui res primò & principaliter significet: Alius uerò sit Terminus secundæ intentionis, qui significet ipsa signa: quos quidem terminos secundæ intentionis Boëthius appellat Nomina designatiua, quòd aliorum nominum sint significatiua. Sciendum uerò hic est, quòd nemo unquam ex antiquis & solidis huius artis autoribus de terminis aut primæ aut secundæ intentionis meminerit, sed à neotericis & recentioribus philosophis huiusmodi loquendi modus nuperrimè introductus est, atq; usurpatus. Et proinde quia hi nunc sunt, qui ludos ad docendum Logicam aperiunt, & inter docendum frequenter tales termini intercurrunt, operæ pretium putauit huius libelli autor de his breuiter hic disserere. Quin & ego quoque eadem de causa non inutile conieci, si de ipsis (quantum nobis satis uisum fuerit) plano sermone (ut ubique facere instituiamus) prosequer

Term. primæ
intentionis.

Term. secundæ
intentionis.

rer ac continuarem. Sumatur ergo exemplum de termino primæ intentionis, ut Homo. Nam significat res, quæ non sunt signa, utpote omnes homines, qui neq; sunt uoces, neq; scripturæ, neq; conceptus. Exemplum de termino secundæ intentionis, ut Nomen, Verbum, Subiectū, Prædicatum, Propositio, Syllogismus, &c. Et ut sequens definitio nem interpretatio ostendit, terminus secundæ intentionis solum debet significare signa doctrinalia. Vnde sciendum est, quòd duplicia sunt signa, Realia scilicet & Doctrinalia. Et signum quidem Reale est res, quæ neq; uox est, neq; Scriptura, neque conceptus, præter seipsam tamen est alicuius significatiua: ut Iris signum est pluiiæ, & circulus ad tabernam suspensus signum est uini uenalis, id est, uini quod illic uenditur: similiter imago crucifixi, statua Iouis siue Herculis. Signum autem Doctrinale est, quod est terminus, aut ex terminis compositum, & ad doctrinam accommodatum, & quod præter seipsum alicuius est significatiuum: ut Homo, Lapis, Lignum. Signum enim uniuersaliter id esse definitur, quod præter seipsum alicuius est significatiuum. Augustinus autem ita definit, Signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem uenire: ut, Iris signum reale facit in cogitationem nostram pluiuiam uenire. Sic cum dico, Homo ambulat: terminus Homo, signum est doctrinale, faciens in notitiam alicuius uenire rem illam quæ est homo, uel per terminum homo significatur. Sic etiam cum dico, Nomen est pars orationis: siue, Nomen est uox significatiua secundum placitum: terminus Nomen, aliquid aliud in cognitionem uenire facit, puta

Signū Reale.

Doctrinale.

Signum.

b s alias

alias uoces, quæ per nomen designantur, ut homo, lapis, lignum, animal, uestis, substantia, corpus, & infinita alia, quæ omnia communitate nominis continentur: atque ita quoq; de alijs. Postremò subiiciuntur in fine textus tria uocabula, per quæ triplicia signa doctrinalia inueniuntur. Nam signum doctrinale, aliud est Vox, aliud Scriptura, aliud uerò Conceptus. Sed hæc iam per se cognosci possunt, & quodam modo per analogiam unius ad alterum.

Terminus Logicus, est terminus secundæ intentionis, qui logicæ est determinationis.

Non logicus, qui ad alterius disciplinæ rationalis considerationem spectat.

Disciplina rationalis est, quæ præcipuam sermonis curam, peculiaremque determinationem agit.

Grammatica, Logica, Rhetorica.

Congruum, Verum, Ornatum.

Disciplina rationalis, Disciplina sermocinalis, idē.

SICVT dictum est superius ex sententia beati Augustini, Omnem disciplinam esse aut rerum, aut signorum: id est, uocum, atq; dictionū, & sermonū. Ita nunc dicere possumus, Aliam esse disciplinam Realem, aliam Sermocinalem. Veruntamen quæcumq; disciplina de signis, id est, sermonibus præcipuam curam agit, res omnino non separat ac spernit, sed rebus interim utitur exempli causa, propter sermones. Sic & disciplina Realis quamuis principaliter de rebus consideret, uoces tamen & sermones necessario etiam considerare habet, sed propter res ipsas. Cuius rei ratio esse creditur, quod nunquam (ut Boëthius ait)

ait)

ait) res à rerum significationibus, id est, sermonibus separatur, sed sunt inseparabiliter semper cōiunctæ. Quoniam autem omnis disciplina suis & proprijs utitur uocabulis, quibus se prodere & manifestare, atq; sua sensa exprimere possit, oportet re uera, sicut uariæ sunt disciplinæ, uaria esse ipsarum uocabula, quibus saltem addiscantur ac comparentur. Ergo quoniam Logica (ut superius monstratum est) disciplina est signorum, id est, sermonum: necesse est, eius uocabula esse talia, id est, quæ signa & sermones significent, non res. Huiusmodi autem sunt Termini secundæ intentionis. At uerò quia triplices sunt signorum, id est, sermonum disciplinæ, scilicet Grammatica, Logica, & Rhetorica: triplices quoq; erunt tales termini: scilicet, Termini secundæ intentionis Logici, & non Logici, id est, aut Grammatici, aut Rhetorici, hoc est, qui uel ad Grammaticam, uel ad Rhetoricam pertinent. Exemplum de terminis Logicis, ut Verum, Falsum, Affirmatiuum, Negatiuum, Subiectum, Prædicatum, &c. Exemplū de terminis Grammaticis, ut Adiectiuium, Substantiuium, Suppositum, Appositum, Relatiuium, Antecedens, Nomen, Verbum, Præpositio, Aduerbium, Coniunctio, Interiectio, &c. Exemplum de terminis Rhetoricis: ut, Oratio quæ Rhetoricæ instrumentū existit: cuius partes sunt, Exordium, Narratio, Diuisio, Cōfirmatio, Cōfutatio, & Conclusio. Atq; hi termini sunt Secundæ intentionis, quia non res significant, sed signa. Fortē iā hīc aliquis obiiciet nobis, quod scilicet nobismetipsi contradicimus. Nam superius diximus, non res esse in Grammatica uocabula et dictiones, Terminos Appel-

lari:

lari: hic uero non modò in Grammatica sua uocabula, Terminos dicimus, sed & in Rhetorica id etiam facere conspicuū est. Responsio: Superius magis propriè nos locutos fuisse de Vocabulis & Dictionibus, more eorum, qui Latine loqui consueuerunt: hic uero non adeò propriè, sed communiter, & penè barbarè loquentes imitari. Maxime etiam hic in præsentia auctoris nostri uestigia teneri ac sequi conuenit, qui hunc libellum non tam pro utilitate pulchrarum artium, quàm pro necessitate currentium & uulgarium disciplinarum conscripsit: quales sunt hæc discipline, quæ nunc passim traduntur, quarum etiam magistri & præceptores promiscuè & sine discrimine Terminos uocant cuiuscunq; discipline uocabula. Quod tametsi in multis disciplinis usquequaq; aptè fieri constat, in Logica tamen haud ineptè Termini appellari possunt, propter rationem superius assignatam, quicquid propositionis extremum, id est, aut subiectum aut prædicatum esse potest. Et hæc disciplina Rationalis dicitur, quòd rerum rationes reddere posset: aut quòd circa sermones præcipuè uersetur: Aduos enim Græce (ut Hieronymus quoq; testatur) modò sermonem, modò uerbum, modò rationem significat. Cuiusmodi sunt etiam Grammatica, & Rhetorica. Earum quippe consideratio præcipua circa sermonem quoq; consistit: sed non eodem modo quo & Logica. Sermo enim alius Congruus exigitur, de quo Grammatica præcipuā curam agit: alius Verus, & de illo Logica speculationem habet: alius deniq; Ornatus, & hic Rhetoricæ est determinationis: unde & de eo Cicero in quarto nouæ Rhetoricæ abundè præcipit, differit, atq; disputat

sputat. Hæc autem omnia in textu per quædam solùm uocabula sunt annotata, quæ sunt Grammatica, Logica, Rhetorica: item Congruum, Verum, Ornatum. Sub quibus eorum opposita comprehenduntur, scilicet Incongruum, Falsum, Inornatum, et rectè quidem. Nam in disciplinis unum oppositorum per alterum intelligitur: & rursum, Oppositorum eadem est disciplina.

Diuisio, est termini communioris in plures terminos minus communes diductio. Diductio, Partitio, Sectio, Distributio, idem.

Terminus communior est, qui altero plura significat. Minus communis, qui pauciora.

Diuisum, est terminus communior qui diuiditur. Membra diuidentia, sunt termini minus communes qui diuidunt.

QUANDO QUIDEM omnis uis Logicæ (ut Boethius tradit) aut diuidit, aut definit, aut colligit, id est, argumentando concludit: perutile sanè fuit huic libello, qui in Logica introductorius iam sæpenumero dictus est, de his quoq; rebus aliquid differere: hoc est, ostendere quid esset Diuisio, quid Definitio, postremò quid Argumentatio: quæ tria nunc hic per ordinem determinanda, atq; declaranda breuiter, introductorioq; modo suscipiuntur. Qui tamen de his rebus, id est, de diuisione, & definitione, & de argumentatione exactius, ac etiā copiosius differere, atq; inuestigare uellet, huic liceret in primis diuini Boethij dignissima commentaria perlustrare, ac diligenter perspicere, quòd et de Diuisione, & de Definitione

propr

proprios atq; pulcherrimos tractatus conscripserit: mox hinc ad Aristotelem, qui fons huius disciplinæ est, modesto ac bene composito passu procedere. Cuius quidem Aristotelis pulchra Logica hætenus, iniuria credo tēporum, penitus neglecta, ideoq; minus etiam intellecta, nunc deum nostra ætate per Iacobum Fabrum Stapulensem hominem sanè doctissimum, omnium penè bonarum artium peritissimum recognita, atq; optimis commentarijs illustrata, in tantam lucem prodijt, ut iam fèrmè priscam, & quasi natiuam pulchritudinē recepiſſe uideatur. Sed de ijs satis. Nunc ad ipsam Diuisionē accedamus. Diuisio est termini communioris, &c. Sciendum autem hic est, quòd duplex est diuisio, Realis scilicet, & Logicalis. Et Realis quidem diuisio, est alicuius totius in plures partes partitio, ut ligni sectio, aut alterius cuiuspiam rei diuisio est Realis. Et per analogiam diuisionis Realis facile intelligitur diuisio Logicalis, de qua quidem hic nunc principaliter agitur. Nam sicut in diuisione Reali est Totum, & Maius quod diuiditur, & partes minores in quas ipsum totum diuiditur: ita in diuisione Logicali est diuisum, quod & cōmunius est, & Cōmunior terminus dicitur: & membra diuidentia, quæ minus communia sunt, et Termini minus communes appellantur: ut cum dico, Animalium aliud homo, aliud brutū: Animal terminus communior est, quia diuisum: Homo, & Brutū membra diuidentia, quia termini minus cōmunes. Quòd autē Animal sit terminus cōmunior, patet: quia plures significat quam Homo, plura itidē quam Brutum. Quicquid enim significat Homo, id etiam Animal significat, & adhuc amplius. Et quicquid signifi-

Diuisio.

Realis.

Logicalis.

cat

cat Brutum, id ipsum & amplius significat Animal. Vt autem quis terminus altero communior sit, facilius cognoscatur, talis datur regula: Omnis terminus communior de termino minus cōmuni uniuersaliter sumpto prædicatur, sed non contrā: ut, Omnis homo est animal, & non omne etiam animal est homo: Sic, Omne brutum est animal, sed non conuertitur, ut omne etiam animal sit brutum. Sciendum quoq; hic est, quòd licet membra diuidentia sigillatim & diuisim sumpta sint ipso diuiso minus communia, simul tamen per disunctionem sumpta, sunt æquē communia ipsi diuiso, & cum ipso diuiso conuertuntur, ut quicquid est homo uel brutum, est animal: & quicquid rursum animal est, homo est uel brutum. Quemadmodum partes simul sumptæ æquantur suo toti, singula tamen seorsum sumptæ sunt ipso toto minores: ut, Quatuor & duo simul sumpta sunt sex: unumquodq; tamen seorsum, & per se sumptum, minus est quàm sex. Nam neq; quatuor sex sunt, neq; duo: quanquam simul iuncta sex constituunt. Hætenus de diuisione.

Regula.

Definitio est oratio quid sit definitum conuertibiliter explicans.

Definitum est dictio, quæ à definitione conuersim explicatur. Conuersim, Conuertibiliter, idem.

Ea conuertibiliter dicuntur, quæ uniuersaliter de se inuicem & mutuò uerificantur.

D I V I S I O idcirco definitionem recto ordine præcedit, quòd diuisiones quædam in disciplinis se habent ut scale, per quas nunc sursum ascenditur, nunc descenditur deorsum, ad explorandum uidelicet quid proprium unicui

Conuertibili-
ter.

unicuiq; disciplinæ sit, quid improprium atq; impertinēs:
rursum quid reiiciendum, quid amplectendum. Definitio-
nes autem se habent ut lumina quedam, quibus postquam
exploratum est, quæ sint cuiusq; disciplinæ propria, & in
tali disciplina summopere considerata, propria defini-
tione singula illustrentur atq; patefiant. Hac itaq; ratione
statim post Diuisionis determinationem, suscepta est de-
claratio ipsius Definitionis, quæ est oratio quid sit defini-
tum conuertibiliter explicans: ut hæc oratio, Animal ra-
tionale est definitio hominis: quia quid sit homo statim, &
apertè, et conuertibiliter declarat. Conuertibiliter autem
additur in definitione, ad designandum quòd definitio &
definitum uniuersaliter de se inuicem prædicari possint.
Nam ut uerum est dicere, Omnis homo est animal ratio-
nale: ita quoq; uerum est dicere, Omne animal rationale
est homo. Et quoties quidem aliquid definitur, terminus
qui copulam præcedit appellatur Definitum. Nam est di-
ctio, quæ à sua definitione conuertibiliter explicatur.
Oratio autem quæ post copulam sequitur, uocatur Defi-
nitio: quia est oratio quid sit definitum conuertibiliter
explicans. Et omnis definitio propriè dicta debet constare
ex genere & differentijs, quòd si differentiæ non sint
nobis usquequaq; notæ, loco earum sumendæ sunt ipsius
definiti propriæ passionēs, siue accidentia propria, ut
uult Aristoteles in primo de anima. Accidentia enim
(inquit) magnam partem conferunt ad cognoscendum
quod quid est. Quòd si interdum assignetur definitio sine
genere expresso, id plerumq; fit breuitatis causa, sed ta-
men subintelligi debet: ut apud Porphyrium, Genus est
quod

quod prædicatur, & c. ibi subauditur genus definiti, quod
est prædicabile. quod cum exprimitur, definitio talis com-
pleta est & uoce & intellectu. Cum uerò breuitatis cau-
sa subicitur, intellectu quidem completa est, non etiam
uoce. Quod & in diuisionibus sæpe accidit, ut pote quan-
do genus diuiditur in suas differentias, aut quando sub-
iectum in accidentia diuiditur. Tunc enim cum membris
diuidentibus ipsum genus, siue subiectum, id est, diuisum
repeti debet, ut sit integra diuisio: ut, Animalium aliud
est animal rationale, aliud animal irrationale. Item: Ani-
malium aliud est animal sanum, aliud animal ægrum. Quòd
si diuisum cum membris diuidentibus non exprimitur, sed
solum subauditur, ipsa talis diuisio non est plena secun-
dum uocem, licet intelligentia sit plena atq; perfecta: ut,
Vocum alia significatiua, alia non significatiua: hæc di-
uisio secundum uocem non est completa, quia diuisum cum
membris diuidentibus non exprimitur: perficitur autem
si ita fiat, Vocum alia est uox significatiua, alia uox non
significatiua. De diuisione quidem & definitione hæc bre-
uiter dicta sufficiant. Nam exactior earum executio ali-
bi exigi debet.

Argumentatio, est unius propositionis ex alia
per consequentiæ notam illatio. Argumētatio,
Consequentia, idem.

Nota consequentiæ, est coniunctio unam pro-
positionē ex altera sequi denotans. Nota con-
sequentiæ, Nota illationis, idem.

Antecedens, est prima pars argumentationis, &
alteram propositionem inferens. Antecedens, &
Assum

Assumptum, idem.

Consequens, est argumentationis secunda pars, & quæ ex altera propositione infertur. Consequens, Conclusio, idem.

Maiores, est prima pars antecedentis, Et, coniunctionem copulatiuam præcedens.

Minor, est antecedentis secunda pars, Et coniunctionem copulatiuam, aut eius æquiualem sequens.

RECTO ordine post diuisionem & definitionem hic nunc tertio loco de Argumentatione quid sit inuestigatur. Nam hæc potissima Logica uis est, atq; pars, & ut principalissimum quiddam eorum quæ in Logica considerantur. Nam quæcunq; in Logica considerantur, eius solius gratia tractantur, atq; ad ipsum tanquam ad scopum omnia alia diriguntur atque referuntur. Eius autem facultas (ut Boëthio placet) triplici diuersitate tractatur. Nam aut necessarijs argumentationibus disputatio decurrit, & Disciplina siue Demonstratio nuncupatur: aut non ueris quidem, sed probabilibus, & Dialectica dicitur: aut apertissime falsis, & Sophistica siue Cavillatoria perhibetur: uerum hæc omnia quemadmodum sese habeant atque sint, ex Logica Aristotelis exactè & plenissime discuntur, si quis tantummodo modeste eam amplectatur, & non omnia uniuscuiusque glossatoris commentaria nimis anxie & curiose euoluere uelit: sed digna solum, & quæ nitida sunt, & pulchra, & propria, & quæ non excurrunt ad futes & peregrinas quæstiones, sed tantum quantum recta autoris intelligentia exigat, elaborant. Ceterum Argumentatio qua de nunc agitur, per

per analogiam propositionis hoc modo quæ & qualis sit, & ex quibus partibus constet, facile dinosci potest. Itaq; sicut in propositione categorica tria sunt, Subiectum scilicet, Prædicatum, & Copula: ita in argumentatione sunt Antecedens, Consequens, & Nota illationis. Antecedens quidem in argumentatione est, ut subiectum in propositione: Consequens in argumentatione se habet, ut propositionis prædicatum: Nota uero illationis in argumentatione rectè se habet, & omnino ut in propositione uerbalis copula. Nam sicut hæc prædicatum coniungit cum subiecto, ut sit propositio: ita nota illationis consequens cum antecedente coniungit, ut sit argumentatio. Cuius tale sit exemplum, Homo est animal, ergo homo est substantia. Huius argumentationis propositio, Homo est animal: est antecedens, quia est prima argumentationis pars, & quæ alteram propositionem infert: hæc autem propositio, Homo est substantia: est eiusdem argumentationis consequens, & secunda argumentationis pars, & quæ ex altera propositione infertur. Coniunctio uero quæ has duas argumentationis partes connectit, atq; unam ex alia, seu ad aliam sequi facit, Nota illationis dicitur, estq; coniunctio rationalis Ergo. Similiter autem & ceteræ coniunctiones rationales, ut Ideo, Igitur, Itaque, & similes, Notæ illationis dici possunt. Sciendum uero hic est, quod in definitione argumentationis, ut in cæteris, termini & uocabula indifferenter secundum numerum accipi debent, ut sit sensus, Argumentatio est, unius propositionis aut plurium ex alia, aut ex pluribus alijs illatio, Vnde sicut quatuor modis contingit uariari Propositio

positionem penes extremorum complexionem & incomplexionem, ut sit primò tam subiectum quàm prædicatum incomplexum, ut Homo est animal. Secundo subiectum quidem complexum, prædicatum autem incomplexum: ut, Homo albus est animal. Tertiò subiectum incomplexum, prædicatum uerò complexum: ut, Homo est animal rationale. Quartò tam subiectum quàm prædicatum complexum: ut, Homo albus est animal rationale. Ita Argumentatio quatuor quoq; modis uariari potest penes antecedentis & consequentis simplicitatem & compositionem, Primò ut sit tam antecedens quàm consequens simplex, & utrunq; unica propositio: ut, Homo est animal, ergo homo est substantia. Secundo, ut sit antecedens quidem compositum, & ex pluribus propositionibus constitutum, consequens autem simplex: ut, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia. Tertiò ut sit antecedens simplex, consequens uerò compositum: ut, Homo est animal, ergo homo est sensibilis, & homo est substantia. Quartò, ut sit tam antecedens quàm consequens compositum: ut, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, ergo omnis homo est sensibilis, & omnis homo est substantia. Hi quatuor argumentandi modi designantur per uocabula artis, quæ sunt, Ex uno unum, Ex pluribus unum, Ex uno plura, Ex pluribus plura. Sciendam item est, quòd non semper oportet consequens esse alterum ab antecedente secundum rem, sed interdum sufficit alterum esse secundum rationem, ut in hac argumentatione, Homo est animal, ergo homo est animal. Consequens hic re ipsa idem est

est cum antecedente, ratione tamen ab eo diuersum. Nam hæc propositio, Homo est animal, quatenus eam ipsam infert, Antecedens dicitur: quatenus uerò ex ipsamet antecedente infertur, uocatur Consequens. Et nota quòd antecedens (ut dictum est) aliquando est simplex & unica propositio, sed tunc in tali argumentatione neq; maior neque minor est. Sed quando antecedens compositum est, & ex pluribus propositionibus mediante coniunctione copulatiua, aut ei æquiualente constitutum, tunc prima antecedentis pars Maior uocatur, secunda uerò, quæ scilicet coniunctionem sequitur, Minor appellatur, ut in hac argumentatione, Omne animal est substantia, omnis homo est animal, ergo omnis homo est substantia. Aliquando etiam altera partium antecedentis, & ut plurimum Maior, speciali nomine Sequela dicitur, denotans sequelam unius ex alio, siue ad aliud, exprimitur huiusmodi sequela per uerbum optatiui modi mediante coniunctione si, ut in hac argumentatione, Si omne animal esset irrationale, sequeretur quòd omnis homo esset irrationalis, hoc autem est falsum, ergo & illud ex quo sequitur. Huius argumentationis maior, Si omne animal esset irrationale, sequeretur, omnem hominem esse irrationalem, uocatur Sequela. Definitiones autem tam antecedentis quàm consequentis, item maioris pariter & minoris, intelligende sunt ubique de parte principali, quæ ex principali copula facile dinoscitur.

Concedere propositionem, est ipsam ueram esse admittere.

Propositio uera est, quæ ut res est, ita significat.
Negare propositionem, est asserere ipsam esse falsam.

Propositio falsa est, quæ aliter quàm se res habet significat.

Distingere propositionem, est ipsam multiplicem in plures sensus dirimere. Dirimere, Diuidere, idem.

Propositio multiplex, est propositio diuersos habens sensus.

Antecedens, consequens, maior, minor.

Concedere consequentiam, est datam argumentationem bonam esse admittere.

Bona consequentia est, cuius si antecedens sit uerum, & consequens simul uerum esse est necesse.

Negare consequentiam, est asserere datam argumentationem esse malam.

Mala consequentia est, cuius & si antecedens sit uerum, non oportet eius consequens simul esse uerum.

Distingere consequentiam, est ob aliquam diuersitatem ei accidentem, ipsam modò bonam, & modò malam esse ostendere.

OMNIS argumentatio ex propositionibus constat, propositiones item ex terminis. Et quia (ut superius dictum est) Argumentatio generaliter accepta, quo modo hic accipitur, & Consequentia idem sunt. Consequentia autem alia bona est, alia mala: uidendum hic primum est, quæ sit huius rei causa, quòd scilicet alia sit consequentia bona, alia uerò mala: an ne hoc sit propter propositiones

nes ipsas, ex quibus constituitur, an ob aliam aliquam causam: ex Aristotelis elenchis duplex huius rei causa inuenitur: quia aut in forma peccat argumentatio, aut in materia: Interdum etiam utrumque in culpa est simul. Quàdo ergo in forma argumentatio siue consequentia peccat, hoc est, quando non obseruatur debita argumentandi forma, ipsa simpliciter neganda est. At de modo quidem respondendi postea latius tractabitur. Quæ sit autem debita argumentandi forma, ubique ex Logica Aristotelis cognosci potest, præsertim tamen ex ijs libris, qui Priora Analytica inscribuntur. Consequentia uerò in materia peccatur, quando ex propositionibus falsis connectitur. Propositiones autem falsæ sunt, quando aliter quàm res sese habet significant: ut hæc est falsa, Homo est lapis. nam aliter quàm res est significat. Rursum propositiones ueræ sunt, quæ ut res est, ita significant, ut hæc uera est, Homo est animal. Nam ita in re est. Sed notandum, quòd non solum propositiones ueræ sunt, quæ ut res est ita significant: uerum etiam quando non ita est in re, sicut ipsæ significant non esse: ut hæc quoque uera est, Homo non est lapis. Sed hæc particula negatiua comprehenditur in litera sub particula affirmatiua, per regulam quæ dicit, Negatio sub affirmatione comprehenditur, & per affirmationem intelligitur negatio. Vterius hic etiam notandum est, quòd sub uerbo presentis temporis scilicet Est, intelliguntur & copulæ aliorum temporum, scilicet Fuit, Erit, & Potest esse: & rectè quòd autores sub uno similium alia consimilia comprehendere soleant,

Propositiones falsæ.

Veræ.

Regula.

c a et pau

Et pauca exprimentes, multa tamen subintelligi uelint, ab ijs sanè, qui rectam intelligentiam querunt, facile cognoscenda. Itaq; propositio de præterito uera est, quæ ut res fuit, ita fuisse significat: ut, Adam genuit Abel. Et propositio de futuro uera est, quæ ut res erit, ita fore significat: ut, Sol orietur cras, et ita de alijs per analogiam. Atque hæc quidem intelliguntur de propositionibus, in quibus copula importat tempus. Nam in ijs propositionibus quarum copula absoluitur à tempore, et nullam prorsus differentiam temporis designat, propositio uera esse dicitur, quæ ut res nata est, esse significat, ut hæc propositio nihilominus uera est, Tonitruum est sonus, nullo etiam existente tonitruo. Item et hæc uera est, Triangulus est figura habens tres angulos æquales duobus relictis, etiam quamuis nullus esset triangulus ob eam scilicet causam, quod ad huiusmodi propositionum ueritatem non requiritur necessario rei significatæ existentia, sed sufficit naturalis rei aptitudo. Et æque ueræ sunt tales propositiones, siue res ipsa existat, siue minime, apta tamen nata existere. Suntq; tales omnes disciplinarum propositiones.

Propositio
multiplex.

Interdum etiam propositio aliqua nec uera simpliciter est, nec simpliciter falsa: et hæc propositio Multiplex dicitur, eo quod multos et diuersos sensus habeat, quod quidem ut plurimum contingit, propter terminorum æquiuocationem, id est, multiplicem eorum significationem. Atque hæc talis scilicet propositio toties ab

Distinguere
propositionē.

ipso respondente distinguenda est, quoties inter ipsum et opponentem disputatio agitur. Distinguere autem pro-

posi

positionem respondens dicitur, quando eam ipsam multiplicem ostendens in plures sensus dirimit, id est, diuidit, et distribuit, ut hæc propositio, Omnis canis est animal, hoc modo distinguitur: Si eius subiectum Canis, accipitur solum pro omni cane, aut domestico aut æquoreo, ipsa est uera et concedenda. Si uerò tam pro cane domestico et æquoreo, quàm pro cane cœlesti, id est, pro quodam sidere cœlesti, falsa est et neganda. Conceditur autem propositio à respondente, quando uera esse admittitur. Negatur uerò, quando asseritur esse falsa. Quatuor autem uocabula in textu adiecta et uirgulis distincta, scilicet, Antecedens, Consequens, Maior, Minor, denotant, quod hæc tria uerba Concedere, Negare, Distinguere, ad quodlibet eorum pro exigentia applicare possumus, hoc modo, Concedo antecedens, Concedo consequens, Concedo maiorem, Concedo minorem: atq; ita de alijs duobus uerbis suo modo. Porro consequentia conceditur, cum ipsa admittitur esse bona: ut, Homo est animal, ergo homo est substantia. Non enim potest hæc uera esse, Homo est animal: et hæc simul falsa, Homo est substantia. Negatur autem consequentia, quando ipsa asseritur esse mala: ut, Homo est sedens, ergo equus est ambulans: quia non oportet, si homo sedeat, equum protinus ambulare, et si accadat nonnunquam, simul et hominem sedere, et equum ambulare: non tamen sese consequuntur, quasi alterum alterius sit causa, quod tamen ratio bonæ consequentiæ exigit. Vnde bonitas consequentiæ non ex eo pendet, quod antecedens uerum est, simul et consequens uerum: sed ex necessaria ipsius anteced

Concedere.

Negare.

Consequentia,
conceditur.

Negatur.

tecedentis ad ipsum consequens habitudine. Potest quippe bonæ consequentiæ antecedens esse uerum, pariter & consequens: ut, Homo est animal, ergo homo est substantia. Potest & antecedens esse falsum, consequente existente uero: ut, Homo est equus, ergo homo est animal. Deniq; potest antecedens esse falsum, & consequens itidem falsum: ut, Homo est equus, ergo homo est irrationalis. Sed nunquam potest antecedens esse uerum, consequente existente falso, quod & ipsa etiam definitio bonæ consequentiæ proponit. Ita quoq; inualiditas consequentiæ non euenit ex falsitate aut antecedentis aut consequentis, sed ex eo quod antecedentis ad consequens nulla est habitudo necessaria. Potest siquidem male consequentiæ tam antecedens quàm consequens esse uerum: ut, Homo est, ergo equus est. Potest rursum & antecedens esse uerum, consequente autem existente falso: ut, Homo est animal, ergo homo est brutum. Præterea, potest antecedens esse falsum, & consequens uerum: ut, Nullus homo est, ergo equus est. Deniq; potest tam antecedens quàm consequens esse falsum: ut, Nullus homo est, ergo nullus equus est. Notandum autem, quod hæc due definitiones scilicet bonæ & malæ consequentiæ, tantam habent ueritatis necessitatem, ut non modò uerisimiles sint, sed & prima etiam Logicæ principia haberi debeant. Quocirca earum probatio nullo pacto querenda est, cum nullas habeant propositiones ante se manifestiores per quas probari possint. Proinde obiectiones quæ contra eas fiunt, sophisticæ sunt, & penitus inualidæ. Sed de his nihil in præsentiarum. Atque etiam quemadmodum consequentiæ distingui debeat,

beat, breuiter dicamus. Distinguitur autem consequentiæ, cum propter aliquam uarietatem in ea existentem, ipsa ostenditur, aliquando bona esse, & aliquando mala: ut exempli gratia sit hæc consequentiæ, Omne animal est sensibile, igitur omnis canis est sensibilis: hæc consequentiæ hoc modo distinguenda est, si in consequente Canis accipitur solum pro cane aut domestico aut marino, ipsa bona est & concedenda, cuiusq; consequens uerum, sicut & antecedens. Si uerò in consequente Canis accipitur etiam pro cane cœlesti, id est, pro quodam sidere, ipsa mala est & neganda, cum eius antecedens sit uerum, consequente existente falso.

SEQVVTVR REGVLÆ.

I. REGVLA.

In disciplinis æquiuocatio summopere fugienda est.

QVIA ut in prouerbio est, Erroris mater fuit æquiuocatio semper, prima regula proponit atq; monet, æquiuocationem, et multiplicem terminorum acceptionem à disciplinis esse reiiciendam. Nam quamuis dictio, siue uocabulum multiplex sit, querenda tamen est unica & præcipua eius significatio, quam ipsi autores eo in loco principaliter intendunt, aliæ autem omnes interim remouendæ. Ut enim diuersitas multarum uiarum in unum concurrentium uiatorem ambiguum reddit, qua scilicet sit sibi potissimum eundum, quod elegantissime hoc disticho in Fastis suis annotauit Ouidius:

Vt stat, & incertus qua sit sibi nescit eundum,
Cum uidet ex omni parte uiator iter:

Ita quoq; diuersitas & multiplicitas significationū unius eiusdemq; dictionis intellectum hominis in dubitationem adducit, de qua significatione precipue sermo agatur.

II. REGVLA.

In prædicationibus doctrinalibus, termini significatiue, & non materialiter accipiuntur.

HÆC regula proponit, in prædicationibus doctrinalibus terminos non materialiter, sed personaliter, id est, significatiue accipiendos esse: ut, Nomen est pars orationis cum casu corpus, & c. item: Punctum est magnitudinis extremum, cuius pars non est. item: Virtus est habitus in medietate consistens. Similiter omne ens naturale est mobile, aut generabile, aut corruptibile, & c. Item Syllogismus est oratio in qua quibusdam positis, & c. In ijs enim omnibus prædicationibus termini personaliter supponunt. Vniuersaliter autem prædicationes doctrinales sunt propositiones, in quibus aut definitio de definito, aut superius de inferiore, aut propria passio de subiecto, aut alioquin aliquod accidens proprium prædicatur. In quibus ergo prædicationibus termini accipiuntur materialiter? Responsio: Quoties terminus secundæ intentionis prædicatur de termino primæ intentionis, ut Ioannes est nomen, Amo est uerbum: item, Homo est species, Anima est genus.

III. REGVLA.

Termini Singulares à disciplinarum consideratione sunt reiecti.

TERMINI singulares idcirco à disciplinis reijciuntur, quod res singulares pariter & rationem singulari denotant. Et proinde sicut res singulares non sunt perpet

perpetue, imò uix etiam ad momentum perdurantes, ita & rationes tales, id est, singulares rerum qualitates, & notiones, breui tempore transeunt, & cum ipsis rebus esse desinunt. Disciplina autem eorum sunt, quæ perpetua sunt, & incorruptibilia, id est, perpetua & incorruptibilis ueritatis, quales sunt disciplinarum propositiones ex terminis communibus constitutæ. Communes quippe termini & si res significant singulares (nam nulla res uniuersalis est) & per hoc corruptibiles, rationes tamen important uniuersales, id est, qualitates & notiones communes, quæ quidem esse non desinent, dum rerum natura stabit: imò uero sicut fortè nec unquam inceperunt esse, ita nunquam esse desinent. Et exinde propositiones ex talibus terminis constitutæ perpetuæ dicuntur: id est, quarum ueritas, sicut nec aliquando incepit, ita neq; unquam desinet, etiam si mille fortè propositiones formentur. Sed hæc et talia nunc hic tractare altius aliquid est, quam præsens introductio postulat. Qui tamen capere possunt, capiant. Ex prædictis igitur facile colligi potest, terminos singulares à disciplinis esse reijciendos: quod nec disciplinarum principia, neq; earum conclusiones, quæ ex ipsis principijs demonstrantur, ex talibus terminis constituantur. Siquidem disciplina infra specialissima non descendunt usque ad indiuidua. Non tamen negauerim eos quoquo modo in disciplinis considerari, sed non principaliter, uerum id ex incidenti & per accidens solum contingere, utpote cum uniuersale ignotum fuerit. Tunc enim ex singularibus uniuersale colligitur per inductionem scilicet, quæ accessio quædam est ex singularibus ad ipsum uniuersale.

Vtrum

Veruntamen ad demonstrationes (quæ disciplinas patiunt) nihil conducunt, nisi illo modo, ut dictum est.

IIII. REGVLA.

Termini Logici in secundæ intentionis significantia sunt accipiendi.

HAEC regula docet, Logicos terminos in secundæ intentionis significantia, id est, secundæ intentionaliter esse accipiendos. Et licet aliam etiam significationem habeant, in qua sunt termini primæ intentionis, secundum illam tamen acceptionem non considerantur in Logica. Cuius ratio est, quod Logica principaliter de signis representationis determinat: id est, ut Boëthius ait, de nominibus designationis.

V. REGVLA.

In disciplinis omnia expetenda sunt secundum materiam subiecti.

OPTIMA sanè regula, quæ monet ita nos pulchras disciplinas tractare debere, ut nihil interim, dum traduntur, extraneum & peregrinum inducatur, sed secundum auctoris mentem & propositum pure & aperte omnia declarare. Quod quidem si ita multis observaretur, non fierent tam extortæ & impertinentes auctorum expositiones, quales pro dolor nunc fieri conspiciuntur, cum Logica metaphysicè, & physica Logicè, & metaphysica non metaphysicè explicantur. Vnde demum maxima in disciplinis & scientijs confusio orta est, & barbaries. Igitur iuxta regulam, in Logica omnia Logicè sunt consideranda atque intelligenda, & in Physica Physicè, & in Metaphysica metaphysicè & diuinè.

VI. REGVLA.

Diçtio in genitiuo, partitionis notam præcedens, est diuisum: quæ uerò sequuntur, membra sunt diuidentia. Nota partitionis, est diçtio partitiua in diuisione posita: ut, Aliquis, Alius, Hic, Ille.

HAEC regula ex superioribus planè patere potest. Sit tamen exemplum, ut Animalium aliud homo, aliud brutum: item, Propositionum hæc quidem uera est, illa uerò falsa. In his duabus diuisionibus genitiuus pluralis utrobique est diuisum, & nominatiui singulares utrobique similiter sunt membra diuidentia. Et re uera nihil refert siue diuisum in genitiuo plurali, siue in nominatiuo etiam singulari exprimitur. Veruntamen communiter in genitiuo plurali diuisum exprimitur. Sed in his semper boni & probati auctores sunt imitandi.

VII. REGVLA.

Quod ad quæsitium, Quid, de aliquo conuenienter respondetur, est definitio, & quod interrogatur, est eius definitum.

EXEMPLVM huius regule sit, Querat quispiam, Quid est subiectum: respondeatque alter, Propositionis extremum, copulam uerbalem præcedens. Hic illud, quod in responsione ponitur, est definitio: illud autem quod in quæstione cum signo quæsitio ponebatur, est definitum. Et capitur hic quæsitium Quid, ut est quæsitium definitionis, & non ut est quæsitium prædicabilis superioris, scilicet de inferiori: quo modo cum queritur, Quid est homo: conuenienter respondetur, Est Animal. Atque hoc secundo modo à Porphyrio in suis prædicabili

cabilibus ubiq; accipitur.

VIII. REGVLA.

Cum definitum de aliquo per quæsitum. Quare interrogatur, protinus respondenda est eius definitio.

HÆC regula tali exemplo declarari potest: quæ-
ratur, Quare huius propositionis, Homo est animal, ter-
minus Homo, est eius subiectum? Aptè respondetur, Quia
est extremum copulam uerbalem præcedens. Ibi enim de-
finitum, puta subiectum, queritur de aliquo, utpote de ter-
mino, qui est Homo, per interrogatiuum Quare. Rectè
ergo respondetur, definitio. Est enim definitio prima &
præcipua causa, quare definitum alicui aut conueniat aut
non conueniat, & idcirco aptè semper respondetur.
Vnde quemadmodum ad definitum affirmatiuè interro-
gatum respondetur definitio affirmatiuè: ita ad definitum
negatiuè interrogatum, respondenda est definitio ne-
gatiuè.

IX. REGVLA.

Omnis definitio per applicationem eius ad ua-
ria exempla, particulatim declaranda est atq; intel-
ligenda.

HÆC regula monemur, ut pro cuiuslibet definitionis
intelligentia uaria adducantur applicenturq; exempla,
quibus singula definitionis particule fiant tandem eua-
dantq; manifestæ. Contingit siquidem nonnullas defini-
tiones uarias particulas continere, quod quidem tunc ma-
ximà fieri constat, cum per coniunctionem disiunctiuam
dantur ipsæ definitiones: ut exempli gratia, cum ipsa
Proposi

Propositio definitur, quod est oratio uerum falsum uel si-
gnificans, danda primum est pro exemplo oratio, quæ so-
lum uerum significet: deinde alia, quæ tantum significet
falsum. Sed hæc ex superioribus repetita facilius intelligi
possint.

X. REGVLA.

Propositio notæ illationis præposita, est ipsius
argumentationis antecedens: postposita uerò, eius
est consequens.

PER hanc regulam edocemur, quibus nominibus ar-
gumentationis partes appellari debeant: partes inquam
propinquæ, & quæ immediatè ipsam argumentationem
componunt. Sitq; pro declaratione regulæ exemplū, Ho-
mo est animal, ergo homo est substantia. In hac argumen-
tatione pars illa quæ est, Homo est animal, uocatur Ante-
cedens: pars uerò illa quæ proponit, Homo est substantia,
Consequens uocatur: quod uidelicet notam illationis con-
sequatur. Et intelligitur præcipuè hæc regula, quādo nota
illationis est coniunctio rationalis, ut sunt, Ergo, Ideo, Igi-
tur, &c. Nam si nota illationis fuerit coniunctio conditio-
nalis, sic non est necesse ita semper euenire. Verum pars
illa argumentationis quæ immediatius cum ipsa coniun-
gitur, Antecedens dicitur, alia Consequens. Coniungitur
autem immediatius pars illa cum qua coniunctio Si,
aptius construitur: atq; ideo nihil interest, siue dicas, Si
homo est animal, homo est substantia: siue ita, Homo est
substantia, si homo est animal. Nam utrobique hæc propo-
sitio, Homo est animal, intelligitur esse Antecedens: pro-
pterea quod immediatius coniunctio Si, ei adhareat.

d

XI. RE

XI. REGVLA

Ad argumentationem et quæstionem ne respondeas, prius quàm repetiueris illā. Nam præcept & impræmeditata repositio carere uitio non solet.

Quæstio, est cum nota interrogationis sumpta dubitabilis propositio. Notæ interrogationis sunt, Cur, Quare, Quid, An ne, Vtrum, & similes.

RATIO huius regulæ est, quia cum argumentatio aut quæstio proposita resumitur à respondēte, melius interim ab eo intelligitur. Et si inter resumendum respondēs forte errauerit, satisq; non bene intellexerit, dirigi ab opponente potest, atq; solet plerunq; si saltem modestus est, et non nisi in formationis gratia respondentem circumuenit. Insuper interea cōceditur respondenti tempus præmeditandi, excogitandiq; argumentationis solutionem, aut rectam quæstionis propositæ responsionem. Quocirca discant quotidie iuuenes argumentationis quæstionisq; resumendæ consuetudinem assumere: Alioquin non sine erroris periculo respondere tentabunt. Sciendum autem quòd hic definitur Quæstio doctrinalis, id est, quæ ad doctrinam aliquam pertinet: ad quam quidem duo requiruntur. Primo, quòd sit propositio dubitabilis, hoc est, nata dubitari. Quare propositio aut manifeste uera, aut etiam manifeste falsa, non apte ad quæstionem proponitur. Vnde stulta est quæstio, si queratur, Est ne totum maius sua parte? Et, Vtrum homo est lapis? Secundo requiritur, quòd huiusmodi propositio sumatur cum signo interrogatiuo, qualia sunt quæ in litera ponuntur. Verum hæc clariora sunt, quàm ut hic iam longius immoremur.

XII. REGVLA.

Proposita ab opponente argumentatione, & eadem à respondente semel repetita, ad singulas eius partes iterum sigillatim resumendas qua proponuntur serie, particulatim est respondendum.

Modi autem respondendi sunt tres, Concedere, Negare, Distinguere.

HÆC regula ostendit, quis ordo maximè seruandus sit ab ipso respondente in solutione alicuius argumentationis propositæ. Debet enim primò tota argumentatio resumì, quemadmodum præcedens regula admonuit. In qua quidem repetitione summopere cuitandum est, ut in eadem forma repetatur, qua ab opponente fuit proposita. Deinde & secundo loco quælibet pars sigillatim est repetenda, & ad eam particulatim respondendum, ita ut primo quidem maior per se repetatur, ad eamq; apta adhibeatur responsio: deinde uerò minor. Postea quoq; resumendum est ipsum consequens, & ad ipsum similiter respondendum. Postremo uerò ad consequentiam etiam ipsam apta est adhibenda responsio. Modi autem respondendi, quibus in solutione danda utitur respondens, sunt tres, ut satis in litera patet. Nam aut concedere debet propositionem, quæ in argumentatione proponebatur, aut negare, aut distinguere.

XIII. REGVLA.

Omnis propositio ab opponente proposita, cum peculiari suæ denominationis, ut antecedentis, cōsequentis, maioris, aut minoris expressione à respondente est concedenda, neganda, aut distinguenda.

Opponens est, qui alteri argumentum proponit, negatum probat, & datam solutionem sequenti obiectione impugnatur.

Respondens est, qui argumentationem ab altero propositam diluit & dissoluit.

SIT proposita ab opponente argumentatio, Omne animal est sensibile, & omnis canis est animal, omnis igitur canis est sensibilis. Hanc argumentationem totam quidem ipse respondens primò resumere debet, deinde secundo atq; iterum eam ipsam sigillatim & per partes repetere, & ad quamlibet interim partem respondere modo quo supradictum est, necnon insuper peculiari & propria uniuscuiusq; partis expressione, hoc est, sua denominatione aut concedere eam, aut negare, aut distinguere. At hæc quo pacto fieri soleant aut debeant, ex frequenti quadam exercitatione citiusprehenduntur, quam quòd hic nunc pueriliter omnia annotarentur. Interim tamen prætereundum non est, quæ & quot sint ipsius opponentis officia. Sunt autem tria, ut ex eius definitione facile est colligere. Primum itaq; eius officium est, argumentum contra respondentis propositum inuenire atq; obijcere. Secundum, propositionem suæ obiectionis à respondente negatam probare. Tertium, solutionem factæ obiectionis à respondente datam, alia obiectione impugnare, quod uulgò Replicare dicunt. Officium autem respondentis unum est duntaxat, idq; est, obiectionem toties ab opponente propositam soluere: quod quidem fit cum aut negat, aut distinguit, & argumentationem malam esse ostendit.

In disputatione, propositio uera est concedenda: falsa, neganda: & multiplex, distinguenda. Itidē consequentia bona est concedenda: mala, neganda: & multiplex, distinguenda.

Disputatio, est mutuae exercitationis gratia de aliquo proposito duorum disceptatio.

HVIS regula intelligentia satis superq; ex supradictis haberi potest, præterquam quod in ea ponitur Disputatio, & proinde mox etiam paulò infra quid sit Disputatio quam breuissimè subiungitur. Sciendum autem, quòd definitio disputationis data est per tria genera causarum, primò quidem per causam materialem, utpote circa quam uersatur cum dicitur De aliquo proposito. Nam Propositum hic nihil aliud est, quam propositio, qua respondens uerum defendit, & opponens impugnatur, quam uulgò Positionem uocant. Secundo per causam efficientem, cum dicitur, Duorum, scilicet opponentis, et respondentis. Neq; uerò hic nomen Duorum denotat numerum disputantium (possent enim plures duobus inter se disputare) scilicet exercentium ipsius disputationis officia, quæ (ut dictum est) duo sunt tantum, scilicet officium opponentis, & officium respondentis. Quòd si quis apud se disputet, is re ipsa quidem unus est tantum, ratione autem duo, cum uicissim duorum interim fungatur officio, scilicet nunc opponentis, nunc respondentis. Tertio uerò data est definitio disputationis per causam finalem cum dicitur, Mutuae exercitationis gratia. Nam ad hunc finem adolescentium disputatio ordinari debet, ut ex mutua scilicet exercita-

tione euadant promptiores. Atq; ita nunc etiam quid sit Disputatio patet. Thomas autem ille Aquinas, & Petrus Hispanus, uiri eiusdē ordinis ac religionis, uter uerò altero prior fuerit nescio, ita aliter ipsam disputationē definiunt, Disputatio, est actus syllogisticus unius ad alterum, ad aliquod propositum ostendendum. Sed magis placet definitio auctoris nostri: et si tam hæc quàm illa Sophistis magis sit accommodata. Et re uera disputare isto modo magis puerile aliquid est, & puerorum sese inuicem exercitantium, quàm uirorum. Vnde & illud Augustini hic nunc haud ab re adijciendum puto, quo quid in disputando obseruandū sit, et quousq; disputandum rectissimè nos ipse premonet. Disputationis (inquit) disciplina ad omnia genera questionum penetranda & dissoluenda plurimum ualet. Tantum ibi cauenda est libido rixandi, & puerilis quedam ostentatio decipiendi aduersarium.

XV. REGVLA.

Cum argumentandi respondendiq; promptitudo potissimum usu ac exercitatione (quemadmodum ars omnis & doctrina) pariat: ut à primis dialecticæ rudimentis adolescentes disputationi assuescant curandum est. Exercitatio, est frequens & assiduus unius eiusdemq; rei usus.

HÆC est ultima huius libelli regula, rationē reddēs, cur adolescentes Logicā audituri frequēter in disputando se exercere debeāt, idq; ut faciant præcipuè monet. Nam ex crebra frequētiq; disputādi exercitatiōe acquiritur in eis quedam prōptitudo soluendi pariter & respondendi ad quoduis propositum: quæ quidem promptitudo, soluendi scilicet

scilicet & respondendi, non nisi assidua exercitatione comparari potest. Imò uerò nec ulla ars perfectè haberi potest, nisi frequenti usu. Quapropter ueteres ipsum Vsum rectæ doctrinæ patrem dixere: & in commentarijs quoq; suis Caius Cæsar, Vsus (inquit) rerum magister est. Vnde & rectè quidam etiam ait, Vsus cunctarum rerum pater & magister. Quanta autem uis ipsius Vsus sit, simul & Consuetudinis, non facile dixerim. Nempe hic res etiam ipsas à naturali suo instinctu quodā modo deiscere facit, nec non & quæ factu alioquin difficilia sunt, ad facilitatem quandam disponit. Quod Tibullus haud insuauis poetæ tali disticho elegantissimè designauit, ita inquit:

Longa dies homini docuit parere Leones:

Longa dies molli saxa peredit aqua.

Quod ergo cum ita sit, admonendi sunt sæpius ipsi adolescentes, ut non modò disputationis, uerum etiam omnium aliorum quæ scire ac discere uoluerint, exercitationem in primis habeant, modò ad perfectam scientiarum cognitionem aspirare & peruenire uelint, ita ut exempli causa dicam, Exercitatio scribendi nihil aliud est, quàm frequens & assidua scriptio: & cithara pulsandi exercitatio, quàm crebra sæpiusq; iterata cithararum pulsatio.

Postremò autem exercitatio Latine loquendi quid aliud est, quàm frequens & continua secundum regulas & præcepta artis Grammaticæ locutio? Atq; ita de alijs quoq; permultis rebus ac studijs.

FINIS.

Intelligite hæc qui obliuiscimini deum, ne qui
rapiat, et non sit qui eripiat.

vidi apud Vincentium. fo. 23
autem tunc Pauli bene ex
plicatam

Testuli fo. si. licet. ideo appellatus
hæc etiam qd. existimauerunt X^m h
et demerit

2
0110
7
I
0 4 2 0
3 1 3 3 6
9 9 9 9 9 2 2 4 L
1 4 4 4 4
3 3 3

manuscript

ne imo ut foga
terp huc cu m
he i bo. qu q
oluc ad e m
uer mone. f q
imol. E m b
vil. acc mottu
ac e ac mottu

manuscript

(me)
Be de vtilas. 1556

Bartholome de Villa.
1556

